

Een waar monument is met deze uitgave opgericht. Laten de geschiedschrijvers er, zeker in 1995 of 1998, dankbaar gebruik van maken. Moge het de editor gegeven zijn de opdracht om ook de bronnen voor de constituties van 1801 en volgende te bewerken spoedig te voltooien.

A. H. Huussen jr.

1 D. R. C. Verhagen, *L'influence de la Révolution française sur la première constitution hollandaise du 23 avril 1798* (Thèse Université de Paris, Faculté de Droit; Utrecht, 1949); K. F. Bauer, *Der französische Einfluss auf die Batavische und die Helvetische Verfassung des Jahres 1798. Ein Beitrag zur französischen Verfassungsgeschichte* (Inaugural-dissertation Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Juristische Fakultät; s. 1., 1962).

2 J. P. de Valk, "Eene geschiedenis door bescheiden". De *Gedenkstukken* van H. T. Colenbrander nader beschouwd', *Theoretische Geschiedenis*, XVII (1990) 411-431 (citaat 425).

H. Vossen, e. a., ed., *Vrouwen tussen grenzen. Limburgse vrouwen in de 19e en 20e eeuw* (Roermond/Venlo: Stichting Limburgse vrouwenraad en werkgroep emancipatiebeleid/Van Spijk, 1990, 160 blz., f19,50, ISBN 90 6216 165 0).

De Limburgse vrouwenraad en de werkgroep Emancipatiebeleid Limburg wilden niet achterblijven om ook voor hun provincie een bundel vrouwengeschiedenis te verzorgen. Een schitterend idee, maar de redactie ondervond spoedig dat gepubliceerde literatuur en deskundige onderzoekers op dit thema in aantal beperkt waren. Deze bundel voorziet dan ook in een grove leemte en is van harte toe te juichen. De vorm waarin het boek is opgezet en geschreven zal veel mensen aanspreken die zich bij de Limburgse geschiedenis betrokken voelen. Juist door de bundeling van veel niet eerder gepubliceerd onderzoek is het boek wetenschappelijk ook zeer interessant.

Aantrekkelijk in de opzet is de aandacht voor het specifiek Limburgse. De uitzonderlijke positie van de provincie in Nederland heeft men positief benut. Reeds in de titel worden we meegevoerd te kijken vanuit het eigen perspectief van de Limburgse bevolking. Annelies Dassen neemt dit bijvoorbeeld duidelijk als vertrekpunt in haar bijdrage over Limburgse dienstmeisjes in België.

Ten tweede krijgt het katholicisme bijzondere nadruk. De artikelen sluiten aan bij de vraag hoe de verwevenheid van de Limburgse samenleving met het katholicisme in de levens van vrouwen doorwerkte. Ingrid Evers laat bijvoorbeeld voor de Société de charité des dames de Maastricht zien dat het katholicisme een inspiratiebron kon zijn om een gezamenlijke bijdrage te leveren aan een christelijke samenleving. Zij constateert daarbij een toename van voorwaardelijke hulp. Carla Weijers verduidelijkt in haar artikel over mijnwerkersvrouwen dergelijke voorwaardelijke bijstand met de interessante metafoer van een katholieke medaille met twee zijden: verzorging en beheersing. Weijers signaleert bovendien dat nadruk op de verantwoordelijkheid van de vrouw voor de ideale situatie in gezin en samenleving voor veel vrouwen tot grote dilemma's leidde. De keuzes die gemaakt moesten worden, gingen volgens Weijers eerder gepaard met schuldgevoelens dan opstandigheid ondanks dat vrouwen zich niet alles lieten welgevallen.

In het algemeen valt verder op dat de schrijfsters zich terdege bewust zijn van mogelijke verschillen tussen vrouwen. De bundel behandelt dan ook als derde rode draad historische situaties waarin (groepen) vrouwen voor andere (groepen) vrouwen werkten. Des te jammer is het dat niet in alle artikelen beider perspectief kon worden uitgewerkt. Janneke Riksen kon

bijvoorbeeld niet terugvallen op onderzoek naar de reacties van de lezeressen op de vrouwenpagina van de regionale pers. H  l  ne Vossen geeft aan dat verder onderzoek naar de receptie van de MAS nodig is. Niettemin vragen vrijwel alle schrijfsters zich af of klasseverschil van invloed was. Terecht maken zij ook onderscheid tussen gehuwde of ongehuwde vrouwen.

Wetenschappelijk is het van grote waarde te zien hoe deze noties resulteren in genuanceerde geschiedschrijving. Behalve voor het debat over zedelijkheids- en/of beschavingsoffensieven zijn er in deze gepopulariseerde artikelen vele aanknopingspunten voor historische debatten te vinden. Veelvuldig wordt een toenemende mate van individualiteit voor vrouwen opgemerkt, gaat men ervan uit dat de tweede wereldoorlog niet als breuk kan worden beschouwd en behandelt men zowel voor- als nadelen van specifieke vrouwenorganisaties. Vergelijkend literatuuronderzoek, ook met de andere regionale uitgaven, kan naar mijn idee interessante hypothesen opleveren. Vakgenoten die meer willen weten, kunnen nu via de bundel scripties en andere ongepubliceerde onderzoeksverslagen achterhalen. Van wetenschappelijke belang zijn bovendien de nieuwe vragen die deze bundel oproept. Bundeling rondom een nieuwe afbakening, in dit geval geografisch, levert nieuwe combinaties voor vergelijking en verdieping op.

Mij is bijvoorbeeld opgevallen dat ondanks het agrarische karakter van Limburg tot lang na de tweede wereldoorlog, de geschiedenis van Limburgse boerinnen en andere plattelandsvrouwen nog moet worden geschreven. Het artikel van Petra Janssen over het scholings- en vormingswerk voor plattelandsvrouwen was als eerste aanzet bedoeld. Helaas stoelt dit als enige artikel niet op eigen onderzoek, waardoor het erg beschrijvend blijft en tussen de andere bijdragen erg mager afsteekt. Uit de andere artikelen dringen zich echter al onderzoeksvragen voor dit thema op. Bijvoorbeeld is het een interessante vraag of van de beschreven meisjes en vrouwen significant weinig of juist veel uit boeren- of andere plattelandsgezinnen kwamen.

Een aanvulling verwacht ik in de toekomst ook voor het aandeel van niet-Nederlandse vrouwen en vrouwen uit de voormalige kolonien. Hiervoor bevinden zich helaas geen aanknopingspunten in het boek. Toch mag deze geschiedenis naar mijn idee niet worden onderschat. Wat ondervonden vrouwen die na de tweede wereldoorlog uit voormalig Nederlands-Indië in Limburg werden ondergebracht? Welk geschiedverhaal hebben arbeidsmigrantenvrouwen te vertellen? En, welke invloed hadden de veelgebruikte missieverhalen en -films waarin vrouwen uit andere culturen in de geschiedenis van Limburgers traden? De lijst van interessante thema's kan gemakkelijk worden uitgebreid. Het zou mij niet verbazen als deze bundel inspireert tot verder onderzoek en wij in een volgende uitgave de voortgang kunnen volgen.

M. van der Burg

G. B. Janssen, J. van Eck, ed., *Duffel. Land wo wir wohnen. De Duffelt. Land waar wij wonen* (Millingen: Heimatkundeverein 'Die D  ffel', Heemkundekring 'De Duffelt', (postbus 8,6566 ZG Millingen), 1990, 212 blz.).

Ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Heemkundekring 'De Duffelt' verscheen een bundel artikelen over aspecten van de geschiedenis van de Duffelt, een gebied ten oosten van Nijmegen, ingeklemd tussen de rivier de Waal en het heuvelachtige bosgebied dat zich ruwweg uitstrekt van Ubbergen tot Kranenburg en Kleef. Het boek bevat zowel opstellen die betrekking hebben op de Nederlandse als op de Duitse Duffelt. Die aanpak verzekert een grote verscheidenheid aan onderwerpen. Centraal staan thema's als wonen en werken, de voor deze streek van oudsher zo kenmerkende strijd tegen het water, het molenaarsbedrijf, de plaats van